

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΜΗΝΙΑΙΟΝ.

ΕΤΟΣ Α'. Δεκέμβριος 1882. ΤΕΥΧΟΣ Γ'.

**ΚΑΤΑ ΤΙΝΑ ΤΡΟΠΟΝ ΔΡΩΣΙΝ
ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ**

ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.

(Συνέχεια ἰδ. Τεύχ. Β'.)

Γ'.

Ἵνα ὁμως δεόντως προβῶμεν, καὶ μετ' εὐθύτη-
τος καὶ δικαιοσύνης κρίνωμεν τὰ πράγματα, νομίζο-

μεν αναγκαῖον νὰ προσηγηθῶμεν συνοπτικῶς, καὶ νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἐξ ἧς ἀπηλλάχθη ἡ Ἑλλάς δουλικὴν κατάστασιν, καὶ τὸ σύστημα ὑπὸ τὸ ὁποῖον διετέλει ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὡς ἠρύσθημεν αὐτὰ ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων, καὶ προπάντων ἐκ τῆς ὁποίας ἀπηύθυνεν ἐκθέσεως ὁ αείμνηστος Ι. Καποδίστριας πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν τριῶν συμμάχων Δυνάμεων.

Τρία τινὰ θέλομεν ἐξετάσει ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος: 1^{ον}. τὰ ὄρια, τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐπὶ Τουρκοκρατίας: 2^{ον}. τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν ὡς πρὸς τὰς οὐσιωδεστέρας ἀσχολίας καὶ σχέσεις δεσποτῶν καὶ δεσποζομένων, καὶ 3^{ον}. τὴν πολιτικὴν μηχανὴν ἢ τὸ διοικητικὸν αὐτῆς σύστημα. Ἐπιλαμβανόμεθα τοῦ πρώτου.

Ἡ κυρίως στερεὰ Ἑλλάς, ἀρχομένη ἀπὸ τῶν πρὸς βορρᾶν ἐκβολῶν τῆς Βοιούσης ἐν Ἠπείρῳ, καὶ προχωροῦσα διὰ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρέων τοῦ Ζαγορίου, Μετσόβου καὶ Ὀλύμπου, κατέληγε πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου μέχρι τῆς Ῥόδου καὶ Κύπρου ἀπῆρτιζον μέρος αὐτῆς. Διοικητικὴ διαίρεσις τῆς χώρας ταύτης ἦτον ἡ ἐπομένη.

Ἄπαντα ἡ Πελοπόννησος ἀπετέλει μίαν Ἐπαρχίαν. Ἡ δὲ λοιπὴ στερεὰ Ἑλλάς, εἰς ἣν περιλαμβάνετο καὶ ἡ Εὐβοία, ἐδαιρεῖτο εἰς πέντε Σαντσιακία ἢ Ἐπαρχίας: 1^η. ἦτον ἡ τῆς Εὐβοίας, ἐπεκτεινομένη μέχρι τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν: 2^η. ἡ τῶν Τρικάλων, περιέχουσα ὅλην σχεδὸν τὴν Θεσσαλίαν: 3^η. ἡ τῆς Ναυπάκτου, ἣτις ἀναχωροῦσα ἀπὸ τὰ ὄρια τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, ἐφθανε μέχρι τοῦ Μεσολογγίου καὶ μέρους τῆς

Θεσσαλίας. 4^η. ἡ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας (Κάρλει), ἐκτεινομένη μέχρι τῆς Ἄρτης: καὶ 5^η. ἡ τῶν Ἰωαννίνων, περιέχουσα ὅλην τὴν λοιπὴν στερεὰν Ἑλλάδα.

Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἶχον ἀνώμαλον διαίρεσιν, διότι αἱ πλεῖσται μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ τὰ Ψαρὰ, Αἱ Σπέτσαι, ἡ Ἰδρα, ὁ Πόρος, ἡ Αἴγινα καὶ ἡ Σαλαμῖν, ἐξαρτῶντο ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Καπιτάν Πασᾶ (Ναυάρχου): ἡ Σάμος ἐφορολογεῖτο ὑπὸ τοῦ Σεχοῦλ-Ἰσλάμ: ἡ Τήνος ἀνήκεν εἰς ἓνα τῶν Οὐλεμάδων, καλούμενον Βελιζαδὲ Ἐφέντην: ἡ Ἄνδρος καὶ Σύρος εἰς μίαν τῶν Σουλτανῶν, μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τῆς ὁποίας ἐδιοικοῦντο ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Νομισματοκοπείου: ἡ Κρήτη ἐδιοικεῖτο ὑπὸ ἑνὸς Πασᾶ, τριῶν Τουίων, ἐξαρτωμένου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου: καὶ ὀκτὼ τέλος ὑπέκειντο εἰς τὸν Μπέιν τῆς Ῥόδου. Βάσις τῆς διαιρέσεως ὅλης τότε τῆς Ἑλλάδος, ἦτον οὐχὶ ὁ πληθυσμὸς, ἀλλ' ἡ τοπογραφικὴ θέσις τῆς χώρας, καὶ αἱ προσωπικαὶ περιβολαί.

Ἄπας σχεδὸν ὁ πληθυσμὸς τῶν εἰρημένων Ἐπαρχιῶν, ἀνεβιβάζετο πρὶν τοῦ πολέμου τοῦ 1821 εἰς Ἑλληνας, 1,065,810.
καὶ εἰς Τούρκους, 109,540.
Μετὰ δὲ τὸ πέρας αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1828, εἰς Ἑλληνας, 822,040.
καὶ » εἰς Τούρκους, 48,850.

Ἐξ ὅλου τούτου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἑλλάδος, τὸ ἰθαγενὲς Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἀπετέλει τὰ ἑνδεκα σχεδὸν δωδέκατα, καὶ τὸ ξενικὸν καὶ βάρβαρον κατακτητικὸν τὸ δωδέκατον. Καὶ ἐν τούτοις αὐτὸ ἦτο τὸ πᾶν, καὶ ἐκεῖνο μηδὲν, ὡς θέλομεν παρατηρήσει εἰς ἣν ἤδη μεταβαίνομεν δευτέραν ἔρευναν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως, ἢ τῶν

κυριωτέρων ασχολιών και σχέσεων αμφοτέρων.

Ἡ κυριωτέρα τοῦ Τουρκικοῦ στοιχείου ἀσχολία, ἐννοεῖται οἴκοθεν, ἦτον ἡ φυγοπονία καὶ ἡ ἀπογύμνωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ὁ κατακτητὴς Τούρκος, καὶ ἂν δὲν ἦτο φύσει ῥάθυμος, ἀπῆτει πάντοτε ἀπὸ τὸν δουλωθέντα Ἑλληνα, οὐ μόνον τὴν πλήρωσιν τῶν ἀπολύτων αὐτοῦ ἀναγκῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἡδυπαθειῶν καὶ καταχρήσεών του. Κατὰ τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας του, ὁ ἄπιστος καὶ δοῦλος, ἡ ῥα γι ἄς καλούμενος, ἦτο κτήνος, τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ δεσπότου του καὶ νὰ διατίθεται κατ' ἀρέσκειαν.

Ἡ δὲ τοῦ ἰθαγενοῦς στοιχείου κυρία ἀσχολία ὑπηγορεύετο ὑπὸ τῆς θέσεως εἰς ἣν κατῴκει, διότι οἱ μὲν ὄρεινοὶ διηγὸν βίον ποιμενικὸν καὶ πολεμικὸν ἢ ἄρματωλικὸν· οἱ δὲ πεδίατοι γεωργικὸν· καὶ οἱ παράλιοι καὶ νησιῶται ναυτικὸν. Ἀλλὰ καὶ οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ναυτικοὶ ἠναγκάζοντο πολλάκις ἐκ τῶν ἀρπαγῶν καὶ βιαιοπραγιῶν τῶν Τούρκων, νὰ ἐγκαταλείπωσι τὸ ἄροτρον καὶ τὴν κώπην, καὶ δράττοντες τὰ ὄπλα ν' ἀνέρχωνται εἰς τὰ ὄρη καὶ νὰ διάγωσι βίον κλέπτικον ἢ ἄρματωλικὸν, ὅπως ἐξασφαλίζωσι τὴν ὑπαρξίν καὶ ἐλευθερίαν των, καὶ ἐπιτίθενται συνάμα κατὰ τῶν τυράννων των.

Οἱ μᾶλλον ὁμως ὑπὸ τούτων ἐξυβριζόμενοι καὶ ἀεννάως βασανιζόμενοι, ἦσαν προπάντων οἱ γεωργοὶ ὡς μονιμώτεροι, καὶ κατόπιν αὐτῶν οἱ ποιμένες, διότι ἀμφοτέροι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκτήμονες· ἡ πλειοτέρα καὶ μᾶλλον γόνιμος γῆ κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων· ἐκεῖνοι ἦσαν πολλαχοῦ ὡς δουλοπάροικοι. Δυσαναλογία μεγίστη ὑπῆρχεν ὡς πρὸς τὰς γαίας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.

Εἰς μὲν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, οἱ Ἑλληνες κατεῖχον ὡς ἔγγιστα	στρέμμ.	1,636,780.
Οἱ δὲ Τούρκοι	»	1,283,730.
Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν οἱ Ἑλληνες	»	5,178,440.
Οἱ δὲ Τούρκοι	»	2,082,990.
Εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ Ἑλληνες	»	1,500,000.
Οἱ δὲ Τούρκοι	»	3,000,000.
Εἰς τὴν Κρήτην οἱ Ἑλληνες	»	1,520,000.
Οἱ δὲ Τούρκοι	»	2,280,000.

Τὸ σύνολον λοιπὸν τῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατεχομένων γαιῶν ἀνέρχεται εἰς στρέμματα 9,835,220, καὶ τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς στρέμμ. 8,646,720. Εἰς τὰ ποσὰ ὁμως ταῦτα δὲν περιέχεται ἡ ἔκτασις τῆς Θεσσαλίας, διότι αἱ περὶ αὐτῆς ἀκριβεῖς πληροφορίες ἐλλείπουσιν, οὔτε ἡ ἔκτασις τῶν γαιῶν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, διότι κατεῖχετο ἅπασα ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἀντιπαραβάλλοντες τώρα τὸ ποσὸν τῶν στρεμμάτων πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ πληθυσμοῦ, παρατηροῦμεν οὐχὶ μὲ μικρὰν ἡμῶν ἐκπληξίν, ὅτι ἀναλογοῦν εἰς ἕκαστον Ἑλληνα στρέμματα ὡς ἔγγιστα 9 1)2, καὶ εἰς ἕκαστον Τούρκον στρέμμ. ὡς ἔγγιστα 79. Ὅστε καὶ ἂν ἅπαντες οἱ Ἑλληνες κατεῖχον τὴν μικρὰν ἐκείνην, καὶ ἀνεπαρκῆ πρὸς τὰς ἀνάγκας των ἔκτασιν, ἤθελον εἶσθαι πάντοτε ὡς δουλοπάροικοι ἀπέναντι τῶν Τούρκων, κατεχόντων ἐννεάκις πλειοτέραν, διότι καὶ ἡ ἀξία τῶν γαιῶν ἦτο λίαν εὐτελής· ἕκαστον στρέμμα κατὰ μέσον ὄρον ἐτιμᾶτο ἀντὶ γροσίων 35. Ἐπομένως ὅλη ἡ κτηματικὴ περιουσία ἕκαστου Ἑλληνος, ἰσοδυναμοῦσε μὲ γρ. περίπου 300, τῶν ὁποίων ὁ ἐτήσιος τόκος, ἔστο καὶ πρὸς 10 τοῖς 0)0, ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσῃ καὶ δι' ἀπλοῦν ξηρὸν ἄρτον. Πλὴν ἡ ἔκτασις ἐκείνη ἦν κατεῖχον οἱ

Ἕλληνας, δὲν ἦτο καὶ ἰσομερῶς διανεμημένη· οἱ πλείστοι ἦσαν ἐντελῶς ἀκτῆμονες.

Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν καὶ τοὺς ὁποίους ὤφειλον ν' ἀποτίωσι κατ' ἔτος φόρους, θέλομεν ἰδῆ ὅτι ἡ θέσις ἐν γένει τῶν Ἑλλήνων ἦτο, καὶ ἀνεξαρτήτως ἐτέρων δεινῶν, πολὺ κατωτέρα ἀπὸ τῆς τῶν δουλοπαροίκων, διότι ἐκτὸς τῆς Θεσσαλίας, περὶ τῆς ὁποίας, ὡς διελάβομεν, δὲν ἔχομεν σαφεῖς γνώσεις, καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, αἵτινες ἐπλήρονον μόνον πρὸς τὸν Καπιτὰν Πασᾶν καὶ τὸν Μπέιν τῆς Ῥόδου γρόσια 550,000 περίπου, ἢ Δυτικῆ καὶ Ἀνατολικῆ Ἑλλάδος, ἢ Πελοπόννησος, ἢ Κρήτη καὶ ἢ Χίος, ἐπλήρονον διὰ χαρᾶ τσι ο ν ἢ κεφαλικόν φόρον γρ. 1,769,930, καὶ διὰ ν ο υ ζ ο ὕ λ ἄ β α ρ ῖ ζ, ἦτοι ἐγγειον φόρον γῆς κατοικουμένης μετὰ ἐτέρων τινῶν συμμίκτων γρ. 2,126,670. Ἐκτὸς ὁμοῦ τῶν φόρων τούτων, ἦτο καὶ ἕτερος ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν, διότι κατὰ τοὺς Τουρκικοὺς νόμους ὅλη ἡ γῆ κατακτηθείσης τινὸς χώρας, ἀνήκει εἰς τὸν Σουλτάνον· οἱ κάτοχοι αὐτῆς θεωροῦνται ὡς ἐπικαρπωταί, ἐπομένως οἱ διάδοχοι καὶ κληρονόμοι αὐτῶν ὡς νέοι ἐπικαρπωταί ὑπέκειντο εἰς τινὰ φόρον, ὅστις ἐπληρόνετο εἰς τὸν ἰδιαίτερον θησαυρὸν τοῦ Σουλτάνου, καλούμενον Βεκτουλ-μαλιμιρί.

Ἐνεκα λοιπὸν τοιαύτης εἰλωτικῆς θέσεως, οἱ Ἕλληνες ὤφειλον ἐξ ἀνάγκης, ὅπως ἀποζῶσι τοῦλάχιστον, νὰ καλλιεργῶσι τὰς γαίας τῶν Τούρκων. Πρὸς παράληψιν δὲ καὶ καλλιέργειαν αὐτῶν τρία ὑπάρχον εἶδη μισθώσεως ἢ ἐνοικιάσεως. Τὸ συντροφικόν, τὸ πριτάρικον, καὶ τὸ γεώμορον ἢ ἡ ἀποκοπή. Διὰ τοῦ πρώτου διενέμοντο ὅτε ἰδιοκτῆτης καὶ ὁ γεωργὸς ἐξ ἡμισίας τοὺς

καρποὺς, ἀφοῦ ἤθελον προαφαιρῆσαι τὴν δαπάνην τῆς παραγωγῆς καὶ τὸν φόρον τῆς δεκάτης. Διὰ τοῦ δευτέρου διενέμοντο ἐκ τρίτου τοὺς καρποὺς, ἀφοῦ ἤθελον προαφαιρῆσαι τὸν φόρον τῆς δεκάτης, δύο δηλ. ἐλάμβανε μερίδια ὁ καταβαλὼν μόνος τὴν δαπάνην, καὶ ἐν ὁ ἕτερος· ἢ ἐνοικίασις αὐτῆ ἦτο ἡ συνηθεστέρα. Διὰ τοῦ τρίτου τέλος ὁ γεωργὸς κατέβαλεν ὅλην τὴν δαπάνην, ἐπλήρονε τὸν φόρον τῆς δεκάτης, καὶ ἔδιδε μόνον εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην ὅσον εἶχε σπείρει, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο γεώμορον ἢ ἴμορον.

Ὡς πρὸς δὲ τὰ ἐλαιόδενδρα ἐπεκράτει ἡ συνήθεια, νὰ δίδωνται εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην μόνον τὰ δύο ἑβδομα τοῦ προϊόντος. Πλὴν οἱ Τούρκοι, τοὺς ὁποίους ἐμιμοῦντο καὶ πολλοὶ Ἕλληνες μεγαλοκτηματῖαι, ὑπέβαλλον τοὺς ἐνοικιαστὰς γεωργοὺς καὶ εἰς πλείστας ἀγχαρίας. Ὄφειλον οὗτοι λ. γ. νὰ καλλιεργῶσιν ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ τῶν ἰδιοκτητῶν, τὸ εὐφορώτερον μέρος τοῦ κτήματος καλούμενον παρὰ σπόρι, νὰ χορηγῶσι δωρεὰν τὰ ζωά των εἰς τὰς διαφόρους ἐκείνων ἀνάγκας, νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτοὺς μέρος ἐκ τῶν βοσκημάτων των, καὶ νὰ παρέχωσιν ἑτέρας προσωπικὰς ὑπηρεσίας. Τοιαῦτα ἦσαν ἐν γένει καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν αἱ σχέσεις μεταξὺ δεσποτῶν καὶ δεσποζομένων. Τίνες δὲ ἦσαν ἐν περιπτώσει ἐλλειψέως τινος τῶν τελευταίων; — Ἡ ἀπώλεια συνήθως τῆς ζωῆς, ἢ ἡ φυγάδευσις εἰς τὰ ὄρη.

Περὶ χειροτεχνίας καὶ ἐμπορίου δὲν ὁμιλοῦμεν, διότι ταῦτα διετέλουν εἰς νηπιωδεστέραν ἀπὸ τὴν τῆς γεωργίας κατάστασιν· ὡσαύτως καὶ περὶ ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ἅτινα ἢ ἦσαν σπανιώτατα, ἢ ἀπηγορευμένα· ἕτερον φῶς ἀπὸ τὸ τοῦ Κορανίου ἦτον ἐπιβλαβὲς ἢ ἀνωφελές. Ἄς διαλάβωμεν ἤδη καὶ περὶ

της πολιτικής μηχανής, ἢ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος.

Εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ διοικητικὸν τῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἑλλάδος ὀργανισμόν, δὲν πρέπει βεβαίως ν' ἀναζητῶμεν ἀρχὰς συνταγματικοῦ καὶ δημοσίου δικαίου, ἢ διάκρισιν καὶ ὠρισμένα καθήκοντα Ἀρχῶν, κανονικὴν καὶ προδεδημοσιευμένην νομοθεσίαν· τὰ τοιαῦτα ἦσαν ὅλως ἀλλότρια εἰς τοὺς Τούρκους σύγχροισ καὶ χάος ἐπεκράτει παντοῦ. Ὁ ἰδιογενὴς καὶ θρησκευτικὸς αὐτῶν πολιτισμὸς ἀπετροπιάζετο ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ ιδέας τάξεως. Τὸ Κοράνιον ἦτο δι' αὐτοὺς τὸ πᾶν· δὲν ἦτο μόνον ἱερὸν βιβλίον, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν καὶ νομικὸν καὶ διοικητικόν. Αὐτὸ καὶ τὰ ἐπίσημα σχόλιά του, ἦσαν αἱ πανδέκται καὶ ὁ Κώδιξ τῶν Τούρκων. Συνωδὰ πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ διασαττόμενα ἐβρύθμιζον καὶ θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν διαγωγὴν· αὐτὸ ἦτον ἡ βᾶσις τοῦ πολιτικοῦ καὶ διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ πάσης κατακτιθείσης χώρας· καὶ ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν ἐπὶ τῇ βᾶσει αὐτοῦ ὀργανίσθη. Ὁ πολιτικὸς καὶ διοικητικὸς αὐτῆς ὀργανισμὸς, ἦτο σχεδὸν ὁμοιόμορφος εἰς ὅλας τὰς Ἐπαρχίας, ὥστε ἀρκεῖ νὰ περιγράψωμεν μίαν ἐξ αὐτῶν, καὶ νὰ σημειώσωμεν τὰς μικρὰς τῶν ἐτέρων διαφορὰς, ὅπως λάβωμεν πλήρη αὐτοῦ γνῶσιν. Λαμβάνομεν λοιπὸν ὡς μεγαλητέραν, καὶ ὡς ἔχουσιν ἐντελέστερον Τουρκικὸν σύστημα, τὴν Πελοπόννησον.

Αὕτη ὑποδιαιρεῖτο εἰς 24 Διαμερίσματα ἢ μικροτέρας Ἐπαρχίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιελάμβανεν ἀνάλογον ἀριθμὸν κωμῶν ἢ χωρίων. Ἐδιοικοῦντο δὲ ἅπασαι, ἐκτὸς τῆς Μάνης, ὁμοιομόρφως. ἔῤῃχεν ἐκάστη ἓνα Καδὴν, ἓνα Βοϊβόδα, δύο Κοτσαμπασῆδες, ἓνα Σενδοῦκ-Ἐμιρῆ (Ταμίαν),

ἓνα Καπούκ-μπουλοῦκ-μπασῆ (Ἀστυνόμον), καὶ ὅπου ὑπῆρχον πολλοὶ Τούρκοι ἓνα Ἀϊάνην. Αἱ δὲ κῶμαι εἶχον δύο ἢ τρεῖς Προεστῶτας.

Διοικητὴς στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς τῆς Πελοποννήσου, ἦτον εἰς Πασᾶς τριῶν Τούτων (code) καλούμενος Μόρα Βαλεσης, καὶ διοριζόμενος μεθ' ἐνὸς διερμηνέως ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοῦ ὁποίου τὰ φερμάνια ὤφειλε πάντοτε νὰ συμμορφοῦται. Ἡ διάρκειά του ἦτον ἀόριστος, ἐξαρτᾶτο ἀπὸ τὴν διαγωγὴν του καὶ τὴν θέλησιν τοῦ Σουλτάνου. Ἐδρα αὐτοῦ καὶ Πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου ἦτον ἡ Τρίπολις (Τριπολιτσιά). Πλὴν τούτου, δύο ἕτεροι Πασάδες δύο Τούτων ἐστέλλοντο ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἔδρευεν εἰς Ναύπλιον, ὁ δὲ εἰς Μοθώνην· ἀμφότεροι ὁμοῦς ὑπέκειντο εἰς τὸν Μόρα Βαλεσην.

Εἰς πᾶσαν δὲ τούτου ἔλευσιν ἢ ἀντικατάστασιν, ὤφειλον ὅλοι τῆς Πελοποννήσου αἱ Ἀρχαὶ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν ἔδραν του εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὴν πρὸς αὐτὰς ἀνακοίνωσιν τῶν διαταγῶν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν ἀπόλυσίν των, διώριζε τὸ συμβούλιόν του ἐξ ἐνὸς ἢ δύο ἐκ τῶν ἐπιστημοτέρων Τούρκων, δύο Κοτσαμπασῆδων καὶ ἐνὸς διερμηνέως, πλὴν δὲν ἦτο καὶ ὑπόχρεος ν' ἀκολουθῆ τὴν γνώμην του. Ὅσάκις ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν εἰσαγωγὴν νεωτερισμοῦ τινος, ὤφειλε προηγουμένως νὰ συμβουλευῆται ὅλας τὰς Τοπικὰς Ἀρχὰς, καὶ μετὰ ταῦτα ν' ἀναφέρῃ τὰ πάντα πρὸς τὴν Πύλην. Ὁφείλε προσέτι νὰ συγκαλῆ κατ' ἔτος εἰς τὴν Πρωτεύουσαν ὅλους τοὺς Κοτσαμπασῆδας, ν' ἀνακοινῶν ἑαυτοὺς τὰς διαταγὰς τῆς Πύλης, νὰ ὑποδεικνύῃ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τὸ ποσὸν τῶν εἰσπραχθησομένων φόρων, καὶ τοὺς διορισμοὺς τῶν Βαϊβοδῶν· ἀ-

φοῦ δὲ ἤθελε λάβει εἰς πάντα τὰ ἀνακοινωθέντα τὴν συγκατάθεσιν των, ἔπραττεν ἀκολούθως αὐτὸς τὰ δέοντα. Εἰς σοβαρωτέρας ὁμως περιπτώσεις, εἴτε πολέμου, εἴτε ἐσωτερικῶν παραγῶν, προσεχάλει καὶ τοὺς Ἀρχιερεῖς, ὅπως βεβαιώνηται περὶ τῆς ἡσυχίας καὶ ὑποταγῆς τῶν χριστιανῶν. Αἱ ἀποφάσεις του ὤφειλον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ στηρίζωνται εἰς τὸ ἱλάμιον (κῦρος) τοῦ Μωάμεθ. Ἐφρουρεῖτο δὲ ὑπὸ 150, ὀπλοφόρων, αἵτινες ὠνομάζοντο **Καβάσαι** ἢ **Καβάσιδες**, καὶ ὑπὸ ἐνός **Ἰτσαγά** καὶ δημίου. Ἄπαντες οὗτοι ἐφύλαττον τὴν εἰσοδὸν τοῦ οἴκου τοῦ Πασᾶ, ἐν ἀπλοῦν τοῦ ὁποίου νεῦμα ἦρκει ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ζωὴν οἴουδήποτε.

Ἡ Πύλη ἀπέστελλε προσέτι ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Πασᾶ ἐτέρους τέσσαρας ἀξιωματικούς, ἐξ ὧν οἱ δύο, ὁ **Μπουκαμπειλετσῆς** καὶ ὁ **Τεφτέρ Κεχαγιᾶς** ἦσαν πολιτικοί, καὶ οἱ ἕτεροι δύο, καλούμενοι Ἀλάι Μπέιδες, στρατιωτικοί. Ἐκ τῶν δύο τούτων, ὁ μὲν ἔμενεν εἰς Τρίπολιν καὶ ὁ ἕτερος εἰς τὸν Μιστράν (Σπάρτην)· ἦσαν δὲ ἀμφότεροι ἀρχηγοὶ δύο στρατιωτικῶν ταγμάτων, τῶν Σπαχήδων. Ἐκ δὲ τῶν δύο πρώτων, ὁ **Μπουκαμπειλετσῆς** ἐκράτει τὰ βιβλία εἰς τὰ ὁποῖα ἐσημειόνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, τὰ ὄρια τῶν Διαμερισμάτων ἢ Ἐπαρχιῶν, καὶ ἐκεῖνα τῶν κωμῶν καὶ τῶν γεωργημένων καὶ ἀγεωργητῶν γαιῶν. Ὁ δὲ **Τεφτέρ Κεχαγιᾶς** ὤφειλε μόνον νὰ παρευρίσκηται εἰς τὴν ἀποσφράγισιν τῶν βιβλίων ἐκεῖνων.

Ὁ **Καδῆς**, ὃν εἶχεν ἐκάστη τῆς Πελοποννήσου Ἐπαρχία, ἐξελέγετο ὑπὸ τοῦ **Ρούμελη Καδελεσκιέρη** ἐκ τῆς τάξεως τῶν νομικῶν Τούρκων, καὶ διέμενεν ἐν τῇ θέσει του ἐξ ἢ δώδεκα καὶ

σπανίως δεκαοκτῶ μῆνας. Ἐδίκαζεν ἀνεκλίτως ὅλας τὰς ἀστυκὰς καὶ ἐμπορικὰς ὑποθέσεις. Μόνος ὁ Πασᾶς ἠδύνατο καταχρηστικῶς ν' ἀναστέλλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεών του, ἐκκαλῶν αὐτὰς εἰς Τρίπολιν πρὸς ἀναθεώρησιν. Πλὴν καὶ ἄνευ τοιαύτης ἀναστολῆς, αἱ δίκαι ἐνεκα τῆς ἀσαφείας καὶ ἀντιφάσεως τῆς Τουρκικῆς νομολογίας, ἐρμηνευομένης διαφοροτρόπως ὑπὸ τῶν Οὐλεμάδων, διαιωνίζοντο· ὡς καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ ὀριστικῶς περατωθεῖσαι, ἠδύναντο ν' ἀναδικασθῶσιν, ὡσάκις ἐδιωρίζετο νέος Πασᾶς ἢ Καδῆς, καὶ πολλάκις ἡ νέα ἀπόφασις ἦτον ἀντίθετος τῆς πρώτης, διότι ὁ μὲν λ. γ. ἀπεφάσιζε κατὰ τὴν γνώμην ἐνός νομομαθοῦς, ὁ δὲ κατ' ἐκείνην ἐτέρου· ἐπομένως αἱ δίκαι ἐπερατοῦντο ἢ ἐκ τῶν ἐθίμων τοῦ τόπου, ἢ ἐκ τοῦ χρόνου, ἢ ἐκ τῆς ἀπαυδήσεως τῶν διαδίκων. Αἱ ποινικαὶ ὑποθέσεις ἐδικάζοντο ὅλαι ὑπὸ τοῦ Πασᾶ, ἐκτὸς ἂν οὗτος ἀνέθετεν αὐτὰς εἰς τὸν Καδῆν.

Ἐκτὸς ὁμως τῶν δικαστικῶν καθηκόντων ἐξετέλει ὁ Καδῆς καὶ ἐτέρας ὑπηρεσίας. Ἐδικαιοῦτο ν' ἀκούῃ καὶ ν' ἀναφέρῃ τὰ παράπονα τῶν κατοίκων εἰς τὰς προϊσταμένας Ἀρχὰς, ν' ἀντιπαραβάλλῃ τοὺς φόρους καὶ ἐλέγχων αὐτοὺς νὰ γράφῃ πρὸς τὸν Πασᾶν ἱλάμιον (κύρωσιν). Εἰς αὐτὸν ὑπεβάλλοντο καὶ ὅλαι αἱ πωλήσεις ἀκινήτων οἴωνδήποτε, αἵτινες διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενου **Χοτσετίου** (ἀγοροπωλητηρίου), ὑπογεγραμμένου ὑπὸ Τούρκων ἢ Χριστιανῶν μαρτύρων, καθίσταντο νόμιμοι. Εἰς τὰ τοιοῦτου εἴδους ἔγγραφα ἦτο δεκτὴ καὶ ἡ μαρτυρία τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' εἰς τὰς μετὰξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Τούρκων διαφορὰς ἦτον ἀπαράδεκτος. Ἐδικαιοῦτο τέλος ὁ Καδῆς νὰ κυρώνῃ καὶ τὰς πρὸς τὸν Πασᾶν,

ἢ τὴν Πύλην ἀπευθυνομένης ὑπὸ τῶν Ἐπαρχιῶν ἱερετικῶν.

Ὁ Βοϊβόδας ἐδιωρίζετο καταρχὰς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου κατ' αἴτησιν τῆς κοινότητος, ἢ τῶν Μαλικιὰμ Σααμπίδων (ἀγοραστῶν τῆς δεκάτης), πλὴν μετὰ ταῦτα κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου ἐδιωρίζετο ὑπὸ τοῦ Πασᾶ, ἐκ τῶν νευμάτων τοῦ ὁποίου καὶ ἐξαρτᾶτο. Ὁ Βοϊβόδας εἰσέπραττε τὸ χαράτσιον, ἐκτελοῦσε τὰς ποινικὰς ἀποφάσεις, ἤκουε τὰς περὶ εὐταξίας καὶ φορολογίας αἰτήσεις τῶν Κοτσαμπασήδων, καὶ εἰς πᾶσαν πώλησιν γῆς, ἐξέδιδε τὴν κύρωσιν, λεγομένην ταπί, ἐξ ἧς καθίστατο νόμιμος καὶ ἀπρόσβλητος. Διέμενε δὲ ἐν τῇ θέσει τοῦ ἐν μόνον ἔτος. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ μετὰ 10 ἢ 15 ἀρματωλῶν, ἦτον ὁ Καποὺ-μπολοὺκ-μπασῆς (Ἄστυνόμος), ἐκλεγόμενος ὑπὸ τῶν Κοτσαμπασήδων, πλὴν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τούτων, οὐδεμίαν διαταγὴν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ.

Ὁ Ἀϊάνης, διοριζόμενος ὑπὸ τοῦ Πασᾶ, ἐπροστάτευε τὰ δίκαια τῶν ὁμοθρήσκων του.

Οἱ Κοτσαμπάτηδες ἐξελέγοντο κατὰ πλειοψηφίαν ὑπὸ τῶν Προεστώτων τῶν κωμῶν, συνεργομένων εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἐπαρχίας, καὶ ἄνευ τῆς παρεμβάσεως Τουρκικῆς Ἀρχῆς. Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος, οἱ ἐκλογεῖς ἐπαρουσίαζον τὸ ἐξαγόμενον εἰς ἔγγραφον, φέρον τὰς ὑπογραφὰς καὶ τὴν σφραγίδα των εἰς τὸν Καδὴν, ὅστις ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ τε Βοϊβόδα, τοῦ Ἀϊάνου, καὶ τῶν ἐγκριτωτέρων Τούρκων, ἐξέδιδε τὸ Ἰλάμιον, ἥτοι τὴν ἐπικύρωσιν, δι' ἧς ἐπεβεβαιουῦτο ἡ γνησιότης καὶ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς. Μετὰ ταῦτα παρεπέμποντο τὰ πάντα εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Πασᾶ.

Οἱ Κοτσαμπάτηδες ἐξελέγοντο δι' ἐν μόνον ἔτος, πλὴν ἠδύναντο νὰ διατηρῶνται καὶ ἀκολούθως, ἢ καὶ διὰ βίου, καὶ κάποτε νὰ διαδέχωνται καὶ ὑπὸ τῶν τέκνων των, ἐὰν οἱ ἐκλογεῖς καθυπέβαλλον εἰς τὸν Πασᾶν ἐγγράφως μόνην τὴν συγκατάθεσιν των. Εἰς τὸ τέλος ὁμῶς ἐκάστου ἔτους ὤφειλον πάντοτε νὰ δίδωσι λόγον τῆς διοικήσεώς των, καὶ νὰ ἐπιδοκιμάζωνται ὑπὸ τῶν ἐκλογέων. Αὐτοὶ ἐκάνονίζον τὸν τρόπον τῆς τῶν φόρων εἰσπράξεως, δυνάμενοι συνάμα νὰ προβῶσι καὶ εἰς ἐκτάκτους δαπάνας, πλὴν ὤφειλον νὰ υποβάλλωσιν ἀκολούθως αὐτὰς εἰς τὴν ἐγκρισιν τῆς συνελεύσεως τῶν ἐκλογέων.

Ἐδικαιοῦντο προσέτι, ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως Τουρκικῆς Ἀρχῆς, νὰ δικάζωσιν ὅλας ἐν γένει τὰς ὑποθέσεις τῶν Χριστιανῶν, ἐὰν ἄσμενοι ὑπεβάλλοντο εἰς αὐτούς, καὶ νὰ τοὺς ἐλευθερώνωσιν, ὡς αὐθαιρέτως ἐφυλακίζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ προσέφευγον εἰς αὐτούς. Ἄνευ τῆς ἀδείας καὶ γνώμης αὐτῶν, οὔτε διανομὴ, οὔτε εἰσπραξίς φόρων ἐγένετο. Πᾶσα δὲ ἀναφορὰ τῶν κωμῶν καὶ χωρίων, ἔπρεπε δι' αὐτῶν νὰ μεταβιβάζηται πρὸς τὸν Πασᾶν. Διαρκούσης τῆς διοικήσεώς των, εἰς οὐδένα ἕτερον ἦσαν ὑπόλογοι, εἰμὴ εἰς τὸν Πασᾶν, ὅστις ἐδικαιοῦτο καὶ νὰ τοὺς τιμωρήσῃ καὶ νὰ τοὺς βραβεύσῃ. Εἶχον ὁμῶς μεγάλην ἰσχὴν καὶ ἐπιρροὴν ἐν Πελοποννήσῳ, αἵτινες προέκυπτον εἰς αὐτούς ἐκ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἀσυμφωνίας τῶν Τούρκων, καὶ ἐκ τοῦ ἐθίμου τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ χρόνου μετετρέπη εἰς δικαίωμα, τοῦ νὰ στέλλωσιν αἱ Ἐπαρχίαι εἰς Κωνσταντινούπολιν, καταρχὰς ἓνα ἢ δύο, καὶ ἀκολούθως τρεῖς ἢ τέσσαρας προκρίτους ὡς ἐπιτρόπους των, καλουμένους Βεκίλληδας τοῦ Μορέως. Οὗτοι

εξέφραζον τὴν γνώμην των ἐπὶ ὄλων τῶν ὑποθέσεων τῆς Πελοποννήσου, ὑποβαλλομένων εἰς τὴν Πύλην. Ἡ ἐν ταύτῃ ἰσχὺς των, ἔθετεν εἰς περιστολὴν τοὺς Πασάδας τῆς πατρίδος των, καὶ ἐνίοτε ἐπήνεγκε καὶ τὴν ἀποβολὴν των.

Ὁ Σενδούκ Ἐμιρῆς (Ταμίας) ἐφύλαττε τὰ χρήματα, ὅσα ἐμελλον νὰ μεταδοθῶσιν εἰς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχάς. Ἄν καὶ ἐξαρτᾶτο ἀπὸ τὸν Πασᾶν, ὑπέκειτο ὅμως καὶ εἰς τὰς διαταγὰς τῶν Κοτσαμπασήδων, διότι αὐτοὶ ὑπέγραφον καὶ τοὺς λογαριασμοὺς του καὶ τοὺς καταλόγους τῶν φόρων.

Οἱ Προεστώτες τῶν κωμῶν καὶ τῶν χωρίων, ἐξέλεγον καὶ ἴδιον Ταμίαν, καλούμενον Καψιμάλην, ὅστις ὤφειλε ν' ἀναφέρῃ εἰς αὐτοὺς πάντα τὰ ἀφορῶντα τὴν κώμην καὶ τὸ χωρίον των.

Ἐκ τοῦ ὁμοιομόρφου τούτου συστήματος τῆς Πελοποννήσου, ἐξαιρεῖτο ἡ Μάνη. Αὕτη μέχρι τοῦ 1770, ἐδιοικεῖτο ὑπὸ Καπιτάνων (ὄπλαρχηγῶν), ἐξ ὧν ἐξελέγετο ὁ ἀρχηγός, καλούμενος Μπᾶς καπιτάν, καὶ ἐπλήρονε ἐτήσιον φόρον γροσ. 4000. Τουρκικὴ ὅμως Ἀρχὴ οὐδέποτε ἐγκατεστάθη εἰς αὐτήν. Μετὰ τὸ 1770, ὁ Καπιτάν Πασᾶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου, διώριζεν ἐγχώριον Τοπάρχην, ὀνομαζόμενον Μπέιν τῆς Μάνης, ὅστις ὤφειλε νὰ διατηρῇ ἐν αὐτῇ τὴν τάξιν, νὰ ἀποστέλλῃ εἰς τὸν Καπιτάν Πασᾶν τὸν ἐτήσιον φόρον, ἀνερχόμενον εἰς γρ. 15000, καὶ νὰ ζητῇ ἐν ἀνάγκῃ τὴν βοήθειάν του.

Τὰ Σαντσακία τῆς λοιπῆς στερεᾶς ἐδιοικοῦντο ὡς ἡ Πελοπόννησος, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι οὐτε οἱ Κοτσαμπάσηδες ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν Ἐπαρχιωῶν, οὐτε αὐταὶ ἐδικαιοῦντο νὰ στέλλωσι προκρίτους εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἐδιοικοῦντο διαφοροτρόπως. Ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι ἀριστοκρατικῶς καὶ τὰ Ψαρά δημοκρατικῶς. Ἡ Σάμος ὑπὸ ἐνός Ἐπαρχίου Τούρκου, διοριζομένου ὑπὸ τοῦ Σεχοῦλ-Ἰσλάμ. Ἡ Τήνος, ἡ Ἄνδρος καὶ ὄλαι αἱ λοιπαί, αἱ ὑποκείμεναι εἰς τὸν Καπιτάν Πασᾶν καὶ τὸν Μπέιν τῆς Ῥόδου, ἐδιοικοῦντο ὑπὸ ἐνός Ζαμπίτου (Ἀστυνόμου), ὅστις ὅμως οὐδὲν ἰσχυεῖν ἄνευ τῆς συναινέσεως τῶν Προεστώτων. Ἡ Χίος μόνη εἶχεν ἰδιαίτερα προνόμια, καὶ ἡ Κρήτη ἐδιοικεῖτο ὑπὸ ἐνός Πασᾶ, διοριζομένου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἀστυνομίαν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἕλληνες κατὰ ἀνοχὴν μᾶλλον καὶ φιλοτιμίαν ἀναγκαστικὴν τῶν Τούρκων, εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωσι διὰ τῶν Κοτσαμπασήδων, ἓνα Καπιτάνον (ἀρχηγόν), ἔχοντα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του 20, ἢ 30 ἀρματωλοὺς, μετὰ τῶν ὁποίων ἐξησφάλιζε τὰς ὁδοὺς καὶ τὴν χώραν ἀπὸ τὰς κλοπᾶς. Ἡ ἐκλογή του ἀνήκε μὲν εἰς τοὺς Κοτσαμπασήδας, πλην ὁ διορισμὸς του ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ Πασᾶ.

Καίτοι ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις οὐτε τάξεις ἀναγνωρίζει, οὐτε προσόντα ἀπαιτεῖ, ὅπως διορίζῃ εἰς δημοσίας θέσεις, καθότι τὸ αὐθαίρετον αὐτῆς ἀναβιβάζει εἰς τὰ ὑπάτα ἀξιώματα καὶ τοὺς βαναυσότερους καὶ ἀμαθεστέρους ἀνθρώπους, οὐχ ἥττον ὅμως ἀπαιτοῦσε παρὰ τῶν Ἑλλήνων κτηματικὴν τινα περιουσίαν καὶ ἠθικὴν ἐπιρροήν, ὅπως ἐξασφαλίζηται κατὰ τὴν εἰσπραξίν των φόρων. Οἱ Κοτσαμπάσηδες καὶ οἱ Καπιτάνοι, ἦσαν καὶ αἱ πρῶτοι κτηματῆται καὶ οἱ μεγαλητέραν ἐξασκοῦντες ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ τὴν ἐπιρροήν. Ἐνεκα τούτου καὶ διαρκούσης τῆς ἐπαγαστά-

σεως αὐτοὶ διεύθυνον τὰ διοικητικὰ καὶ στρατιωτικὰ, ὡς καὶ πρῶτοι αὐτοὶ ἀπεστάτησαν καὶ ὤπλισαν τὸν λαὸν κατὰ τῶν Τούρκων.

Δ΄.

Τοιοῦτον ἦτο κατὰ τύπον, οὐχὶ κατ' ἐφαρμογὴν, καὶ τὸ πολιτικὸν καὶ διοικητικὸν τῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἑλλάδος σύστημα. Ἀφηγηθέντες αὐτὸ ὡς καὶ τὴν δουλικὴν κατάστασιν, ἐξ ἧς ἐκείνη ἀπηλλάχθη, δὲν προεθέμεθα σκοπὸν νὰ ὑποβάλωμεν αὐτὰ εἰς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, διότι ἡ ἐπιστήμη οὔτε ἀναγνωρίζει τοιαῦτα συστήματα, οὔτε προσπορίζεται ὠφέλειάν τινα ἐκ τῆς ἀναλύσεώς των· ἀλλότρια, ἰδιογενῆ καὶ αὐθαίρετα ἐν τῷ διοργανισμῷ των, γεννῶνται καὶ ἀποθνήσκουν ὁμοῦ μὲ τὸν δεσποτισμὸν, ὅστις τὰ ἐφιλοτέχνησεν, ἀλλὰ διεννοήθημεν νὰ καταδείξωμεν, ἐκ ποίας κοινωνικῆς καταστάσεως καὶ πολιτικοῦ κυκεῶνος ἐξήρχετο ἡ ἀρτιγενῆς Ἑλλάς μετὰ πάροδον τεσσάρων σχεδὸν αἰώνων.

Ὁ μακραίων καὶ δουλοπάροικος αὐτῆς βίος, διατρεφόμενος συνεχῶς καὶ ὑπὸ βαρβαρικῶν ὠμοτήτων καὶ αἰσχροπραγιῶν, οὐ μόνον ἀπεστέρει τὰ πλήθη ἐκ πάσης διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ μετέδιδεν εἰς αὐτὰ καὶ ἕξεις λίαν ἐλαττωματικὰς καὶ βαρβάρους. Ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἀνεπάρκεια τῶν βιοποριστικῶν μέσων, παρώθουν αὐτὰ εἰς καταχρήσεις, καὶ εἰς ἐπινόησιν διαγωγῆς ὑπούλου, πονηρᾶς καὶ βραδιούργου, ὅπως δι' αὐτῆς ἀπατῶσιν ἢ ὑπεκφεύγωσι τὴν ἐπιτήρησιν τῶν δεσποτῶν των· αἱ αὐθαίρετοι τούτων ἀρπαγαί, αἱ ὕβρεις, αἱ ἀνικανοποίητοι ἀδικίαι

καὶ τυραννίαι, ἀνέπτυσσον ἐν πνεῦμα ἀγρίων ἀντεκδικήσεων, καὶ ἠνάγκαζον αὐτὰ εἰς πλανητικὸν καὶ ὄρεινόν βίον· ἡ ἀρνησις πάσης πολιτικῆς κινήσεως καὶ πάσης ἐν τῇ Ἐξουσίᾳ συμμετοχῆς, ἀπαλλοτρίωνον ἐξ αὐτῶν τὰς γνώσεις τῆς ἐλευθερίας, τοῦ πολιτικοῦ βίου, τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας· ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἔθνους οὐδεμίαν ἐλάμβανεν ἐνσάρκωσιν. Καὶ αὐτὴ ἡ σκιά τῆς ἐκλογῆς τῶν Κοτοαμπασήδων καὶ Καπιτάνων, δὲν ἦτο μόνον πλάνη καὶ ψεῦδος, ἀλλὰ καὶ σύστασις ἐγχωρίου πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ Τιμαριωτισμοῦ, ὅπως οὗτος συνταυτίζῃ τὰ συμφέροντά του μὲ ἐκεῖνα τῶν ξένων δεσποτῶν του, διότι ἐξαρτώμενος ὑπ' αὐτῶν καὶ συμμεριζόμενος ἐν ἐλαχίστῳ τὴν ἐξουσίαν, ὅτε μὲν συνεφώνει, ὅτε δὲ ἀντεφέρετο πρὸς ἐκείνους, ἀλλ' ἐνδομύχως καὶ οὗτος καὶ ἅπαν ἐν γένει τὸ ἔθνος ἐσκέπτοντο πάντοτε ὑπὲρ τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας των, καὶ τῆς ἐν τῇ χώρᾳ των ἀποκλειστικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως καὶ ὑπεροχῆς, ὡς τοῦτο κατέδειξαν καὶ ἐν τῇ τοῦ 1821 μεγάλῃ ἐπαναστάσει, εἰς ἣν καὶ τοὺς θησαυροὺς των ἐδαπάνησαν, καὶ τοῦ αἵματός των δὲν ἐφείσθησαν, ὅπως ἀπαλλαχθῶσι καὶ διευθύνωσιν ἄνευ ἀλλοτρίων τὰς ὑποθέσεις των.

Μεσαία τάξις, ἣτις εἶναι τὸ ἰσοζύγιον τῶν πολιτειῶν καὶ ἡ ἀσφαλεστέρα ἐγγύησις τῆς ἐν τῇ τάξει ἐλευθερίας, οὔτε ὑπῆρχεν, οὔτε ἦτο δυνατόν ποτε νὰ ὑπάρξῃ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Τούρκων. Αὐτὴ εἶναι γέννημα κυρίως τῆς ἀνεπτυγμένης βιομηχανίας, ἣτις διὰ τῆς ἐλευθερίας δημιουργεῖ τὰς εὐπόρους μεσαίας ἐκείνας καταστάσεις, ἐξ ὧν ζωοποιούμενα μορφόνονται καὶ διατηροῦνται καὶ τὰ χρηστότερα ἦθη, διότι ἀπέχουν ἐπίσης ἐκ τῶν δύο ἄκρων τῆς βαθυπλουτίας

καὶ τῆς πενίας, αἵτινες ἐξοκέλλουν συνήθως εἰς ἄτοπα. Τὰ τῶν ἀρχαίων « μηδὲν ἄγαν, καὶ πᾶν μέτρον ἄριστον, » εἶναι γνωμικὰ ἀλάνθαστα τῆς πρακτικῆς αὐτῶν σοφίας.

Τοιαύτη λοιπὸν ἦτον ἡ κατάστασις τῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἑλλάδος, ἐξ ἧς προέκυψε καὶ ἠγέρθη ἡ νέα ἐσυγγένευε μᾶλλον πρὸς τὸν Τουρκικὸν ἢ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ὁ πόλεμος ἐξήλειψε μὲν πολλὰς καταχρήσεις, ἐπήνεγκε μεταβολὰς καὶ ἀνακαινίσεις, πλὴν δὲν ἴσχυσε νὰ ἐκριζώσῃ καὶ ἐντελῶς πάσας τὰς κακὰς ἐξεις, καὶ νὰ μεταδώσῃ ὅ,τι δὲν εἶχεν, ἤτοι τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν· αὐτὴ εἶναι προῖόν τοῦ χρόνου, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως· τὰ ἔχνη τοῦ παρελθόντος εἴτε δουλικοῦ, εἴτε ἐλευθέρου διαρκοῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπὶ πολλὰς ἰσως γενεάς. Ἡ πρόοδος καὶ τελειοποιήσις τοῦ πολιτισμοῦ δύνανται βαθμηδὸν νὰ τὰ διαγράψωσι, καὶ ν' ἀναπλάσωσιν ὀλοσχερῶς καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν κοινωνίαν. Ὁ πολιτισμὸς εἶναι εἶδος τι λουτροῦ παλιγγενεσίας, δι' οὗ ἀνακαινίζεται ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν τῶρα κατὰ πόσον ἡ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς συνεμορφώθη καὶ συμμορφοῦται πρὸς τοὺς νόμους του.

Ἐὰν εἴχομεν τύπον τέλειον εἴτε θεωρητικόν, εἴτε πρακτικόν τοῦ πολιτισμοῦ, ἠθέλαμεν περιορισθῆ ν' ἀντιπαραβάλωμεν ἀπλῶς τὴν σύγχρονον Ἑλλάδα πρὸς τοῦτον, ὅπως ἴδωμεν κατὰ πόσον διαφέρει, καὶ κατὰ τί καθυστερεῖ ἢ ὑπερτερεῖ. Ἐλλείποντος ὁμως τοιοῦτου τύπου, ὀφείλομεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐρευνήσωμεν, ἐὰν ἀνέκαθεν συνεμορφώθη καὶ μέχρι τίνος ἤδη συμβαδίζει μετὰ τῶν ὁμοίων ἀνεπτύξαμεν νόμων τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ Ἑλλάς ἐξερχομένη ἐκ τῶν δεινῶν ἑπταετοῦς ἀγῶνος, οὐ μόνον ἀνέκυπτεν ἀπρηυδῆμένη καὶ ἐξηνητλημένη ἐκ πόρων καὶ δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ ἀμφιοβητούμενη ἐν τῇ ἐκτάσει τῆς, καὶ ὅλως ἀδιοργάνιστος ἐν τῇ ἐσωτερικῇ αὐτῆς συστάσει· ἦτον ὡς μέταλλον ἐν πυρὶ διαλελυμένον, τὸ ὅποιον ἵνα λάβῃ στερεὸν τύπον, πρέπει ν' ἀπομακρυνθῆ ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ νὰ ψυχρανθῆ. Οἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος διαδοχικοὶ αὐτῆς ὀργανισμοὶ, ἦσαν προσωρινοὶ καὶ ὑπὸ τῶν περιστάσεων ὑπαγορευόμενοι. Αὐτὴ δὲ εἶχεν ἄμεσον ἀνάγκην ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῆς εἰρήνης ἐξ ὀριστικῆς, ἢ τοῦλάχιστον καταλληλοτέρας καὶ προπαρασκευαστικῆς διοργανώσεως, ὅπως δυνηθῆ βαθμηδὸν καὶ τὰς βαθεῖας πληγὰς τῆς νὰ ἐπουλώσῃ, καὶ τὰ ὀριά τῆς, ἔστωσαν καὶ πρόσκαιρα, ἀδιαφιλονεικῆτως νὰ κανονίσῃ, καὶ τὰς βάσεις πολιτικοῦ οἰκοδομήματος μονιμωτέρας καὶ πρὸς παρασκευαστικὴν παιδαγωγῆσιν συντελεστικωτέρας νὰ θέσῃ.

Ἄλλὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοιούτων ἔθνοσωτηρίων ἀποτελεσμάτων, ἀπαιτοῦντο πλεῖστα ὅσα ὀργανωτικὰ στοιχεῖα, μέσα κυρίως χρηματικά, ὁμόνοια καὶ ἡρεμία μακρὰ, πειθαρχία καὶ πατριωτισμὸς ἀφιλοκερδῆς, καὶ τὸ πάντων οὐσιωδέστατον νοῦς πεφωτισμένος, ἔμπειρος, φιλοεθνῆς, συγκεντρόνων εἰς ἑαυτὸν τὴν γενικὴν θέλησιν, καὶ ἔχων βαρύτητα ἐσωτερικὴν τε καὶ ἐξωτερικὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι ὁμως ἀρετὰί, δυνάμεναι νὰ εὐρεθῶσιν εἰς ἔθνη ἀνεπτυγμένα, καὶ προπολλοῦ ἀπογευόμενα τὰ εὐεργετήματα τοῦ ἐλευθέρου καὶ ἀνεξαρτήτου βίου, πλὴν οὐχὶ καὶ εἰς ἔθνη ἀμόρφωτα, ζήσαντα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας δουλοπάροικον καὶ τυραννικὸν βίον, καὶ ἀνακτῆσαντα τὴν ἐλευθερίαν των μετὰ πολυετῆ αἱματη-

ρὰν καὶ ἀγρίαν πάλην. Ταῦτα δύνανται μόνον ν' ἀναδείξωσι μεγάλας καὶ ἴσως ἀπαραμίλλους πολεμικὰς ἀρετὰς, ἀναπτυσσομένας συνήθως ὑπὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, καὶ ἐνός ὀρεσιβίου καὶ φιλελευθέρου παλληκαρισμοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐξόχους πολιτικὰς, αἵτινες εἶναι ἡ χημικὴ οὕτως εἰπεῖν σκευασία τοῦ χρόνου ἐν τῷ πολιτισμῷ. Καὶ ἡ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς διεκρίθη μὲν καὶ ὑπερυψώθη εἰς ἐκείνας, πλὴν καθυστέρησε καὶ ἐφάνη ἐν πολλοῖς ἔλλειπῆς ἐκ τούτων.

Μ' ὅλα ταῦτα ἠτύχησε ν' ἀνεύρη, ἂν καὶ δεόντως πολὺ δὲν ἐξετίμησεν, ἐν τῷ Ἰωάννη Καποδιστρία, μίαν σπανίαν ἀρετὴν καὶ ἀριστόνοιαν, κατάλληλον εἰς τὰς περιστάσεις καὶ συγκεντρόνουσαν εἰς ἑαυτὴν πάντα τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα, καὶ νὰ τὴν ἀναγορεύσῃ (α) ἐν τῷ πατριωτισμῷ τῆς οἰακοστροφῆς εἰς τὸ μόλις διασωθὲν, ἐκ τῆς ἐπικινδύνου τοῦ ἀγῶνος τριχυμίας, διατετρημένον ἔθνικόν σκάφος.

Ὁ μέγας αὐτὸς ἀνὴρ ἐχρημάτισεν ἐν τῇ καταστάσει ἐκείνῃ τοῦ ἔθνους, ὁ πρῶτος μέχρι τινὸς Θεομοφόρος ἢ Θεομοθέτης λαοῦ, ἀνεγερθέντος μὲν ἐκ τοῦ τάφου, πλὴν διαλελυμένου, ἀστοιχειώτου καὶ φέροντος εἰσέτι πλεῖστα ἐλαττώματα τοῦ παρελθόντος δουλικοῦ βίου του, ἅτινα καθίστανον καὶ τὰ προοίμια τῆς ἐλευθέρως αὐτοδιοικήσεώς του λίαν δυσχερῆ καὶ δυσεγκλιμάτιστα, διότι εὐκολώτερον δύναται τις νὰ διευθύνῃ καὶ παιδαγωγῆσῃ φυλὰς ἡμιαγρίας καὶ βαρβάρους, πλὴν ἀνοθεύτους ὑπὸ ἀλλοτριῶν κακῶν ἐξεῶν, παρὰ πλήθη, ἔστρωσαν καὶ ἡμιπεπολιτισμένα,

(α) Ἴδὲ τὸ κατὰ τὴν 3 Ἀπριλίου 1827 τοῖς ἐν Τροιζῆνι Γ'. τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως ψήφισμα.

ἀλλ' ἐλκόμενα ὑπὸ δουλικῶν καὶ βαρβαρικῶν ἐξεῶν ἐκεῖνα ἄγονται καὶ φέρονται ἐν τῇ ἀμαθείᾳ των ὑπὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς φαντασίας, ἐνῶ ταῦτα ἐν τῇ δουλοβαρβάρῳ ἡμιμαθείᾳ των, ὡς διστακτικὰ, φιλόποπτα καὶ κακῶς παιδαγωγημένα, εἶναι καὶ μᾶλλον δυσήνια καὶ δυσμεταχειρίστα.

Ἡ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς πρὸς τούτοις, εὐρέθη δυστυχῶς περιστοιχισμένη καὶ ὑπὸ ἰσχυρῶν κρατῶν, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν ὡς ἐκ τῶν ἀντιζηλιῶν καὶ τῶν φιλαρπάγων ἐν τῇ Ἀνατολῇ σχεδίων των, ἀντεστρατεύοντο κατ' αὐτῆς, καὶ ἄλλα μετέτρεψαν ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῆς, τὰ εὐεργετήματα ὅσα εἶχον ἐπιδαψιλεύσει κατὰ τὴν διάρκειαν καὶ τὸ πέρασ τοῦ ἀγῶνος, εἰς δηλητήρια καὶ ὑποκώφους ἀντιδράσεις. Ὡστε ὁ ἀναγορευθεὶς μέγας ἀνὴρ πρὸς σύμπληξιν ἐλευθέρως καὶ καταλλήλου προπαρασκευαστικῆς πολιτείας, εἶχε νὰ ὑπερπηδήσῃ ἄπειρα προσκόμματα ἐσωτερικὰ τε καὶ ἐξωτερικὰ, καὶ νὰ παλαίσῃ μὲ πάθη ἐγγύρια δυσκαταδάμαστα, μὲ ἀπορίαν καὶ ἀναρχίαν γενικὴν καὶ μὲ διπλωματικὰς ῥαδιουργίας. Καὶ ἐν τούτοις ἐκ τοῦ μηδενὸς σχεδόν, ἐδημιούργησε διὰ τῆς μεγαλονοίας, τῆς ἐμπειρίας, τῆς πολιτικῆς συνέσεως, τῶν εὐρυτάτων ὑψηλῶν σχέσεων καὶ τοῦ ἀφιλοκερδοῦς πατριωτισμοῦ του ὑπαρξίν πραγμάτων, ἧτις δὲν ἐχρησίμευσεν ἀπλῶς πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ τετρημένου ἐκ τῆς δουλείας καὶ τοῦ πολέμου ἔθνικοῦ σκάφους, ἀλλὰ πρὸς κατάθεσιν σπερεῶν τροπίδος, καμαρίων καὶ πεταύρων, ἐφ' ὧν κατεσκευάσθη νέον, καίτοι κακῶς ἤδη διευθυνόμενον.

Καὶ τῶνόντι. Εἰς τίνα κατάστασιν διετέλει ἡ Ἑλλάς πρὶν τῆς ἐλεύσεως τοῦ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου αὐτῆς; — Ἀποστέλλων οὕτως τὴν 9 Ἰουλίου